

Bibliopolium

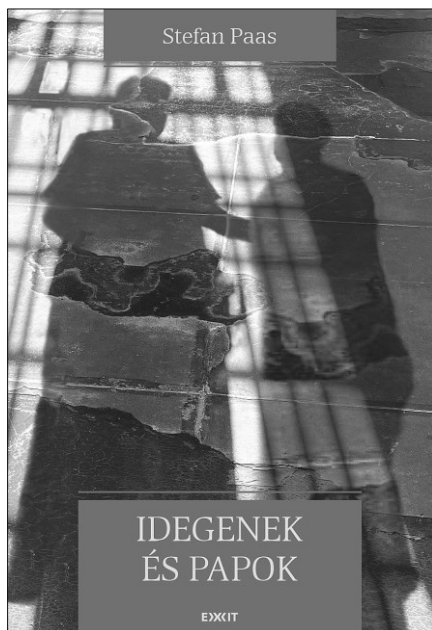
Kiss Jenő*

Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet

Stefan Paas *Idegenek és papok* című könyvének erdélyi jelentősége**

Ebben az előadásomban Stefan Paas magyarra fordított könyvének¹ erdélyi jelentőségét taglalom. Tudatában vagyok annak, hogy egy rövid előadás nem elég ahhoz, hogy e könyv jelentőségét alaposan és átfogóan leírjam, de elég ahhoz, hogy azt néhány fontos motívum segítségével érzékeltessem.

A missziológia néhány éve képezi a lelkipásztori szolgálatra való felkészítés szerves részét a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben. Ezt megelőzően több évtizeden keresztül nem volt helye a tanrendben, feltételezhetően azért, mert egyházunk és intézetünk nem tulajdonított nagy jelentőséget a missziónak. Ennek oka feltehetően abban keresendő, hogy a kisebbségbe szorult

* Kiss Jenő (Nyárádkarácsony, 1963) 1987-ben szerzett teológiai oklevelet. Magyarbükksőn (1987–1994) és Udvarfalván (1994–1997) végzett lelkipásztori szolgálatot. Doktori fokozatot Utrechtben szerzett 2000-ben. Disszertációja *Die Klage Gottes und des Propheten. Ihre Rolle in der Komposition und Redaktion von Jer 11–12, 14–15 und 18* címmel jelent meg (WMANT 99. Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn 2003). A Nagyszebeni Evangélikus Teológiai Fakultáson 1995 és 2005 között tanított, a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben 2000-től tanít. A kontextuális szemlélet és lelkigondozás hazai képviselője, valamint a bibliai szövegek homiletikai jelentőségének szószólója, amiről a *Hármasban Isten színe előtt* című könyve is tanúskodik (Exit – Napoca-Star, Kolozsvár 2010). E-mail címe: kissjeno@proteo.cj.edu.ro.

** Az itt közölt előadás 2025. október 8-án hangzott el a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben.

¹ Stefan Paas: *Idegenek és papok. Keresztén misszió posztkeresztény környezetben*. Ford. Kiss Jenő. Exit Kiadó, Kolozsvár 2025, ISBN 978-630-66800-4-7, 230 old.

magyar református egyházat a második világháború után és a kommunizmus éveiben saját léte, túlélése foglalta le. A helyzetet, amelybe került, alapvetően nem úgy érzékelt, mint amit Isten hozhatott rá, következésképpen nem kereste annak mélyebb, teológiai, főleg missziói értelmét. Így nem tanulta meg a fogság teológiai leckéjét, amit a választott nép megtanult a ma bemutatandó könyv szerint: tudniillik, hogy Isten nemcsak a magyarok, hanem minden nép Istene. Ezen Istennel kapcsolatos teológiai felismerés nélkül valóban nehéz, vagy egyenesen lehetetlen a missziós irányultság.

Ez az egyházi és teológiai közelmúlt kihat az erdélyi református egyház szolgálatának mai gyakorlatára, illetve a lelkipásztori szolgálat gyakorlatára, amely inkább befelé néz, belterjes. Alapjában véve saját magunkkal vagyunk elfoglalva, és a missziós szolgálat emiatt kerül ki látkörünkéből. Reményeink szerint ez a közeli jövőben megváltozik majd, köszönhetően annak, hogy a leendő lelkipásztorok alapos missziológiai képzésben részesülnek. Ebben a folyamatban fontos szerepe lehet az *Idegenek és papok* című könyvnek. Ezt a jelentőségét elsősorban annak köszönheti, hogy központi témaként kezeli a missziós gyülekezet képzetét. E kifejezés által a missziót gyülekezeti összefüggésben, ekkleziológiai kontextusban helyezi el. Így emeli ki, hogy a missziós és minden más jellegű szolgálat elsődleges földi alanya a gyülekezet és nem a misszionárius vagy a lelkipásztor. Úgy vélem, megváltozik a gyülekezetről és a saját szolgálatáról alkotott képe annak a teológushallgatónak és lelkipásztornak, aki magáévá teszi ennek a könyvnek ezt az alapszemléletét. Ehhez elengedhetetlen, hogy a további teológiai diszciplínák is megerősítsék ezt az ekkleziológiai perspektívát.

Ezen alapvető missziós szemlélet mellett van néhány teológiai hangsúly, amelyen érdemes elgondolkodni. Ezek a hangsúlyok missziológiai szakkönyvben találhatóak ugyan, de túlmutatnak a misszió elméletén és gyakorlatán, és általánosabb jelentéssel bírnak. Szinte mindegyik kihívást, erősebben fogalmazva provokációt jelent aktuális teológiai gondolkodásunkra és egyházi, gyülekezeti gyakorlatunkra nézve. Ezért a teológiai hangsúlyokat valószínűleg nem könnyű közel engednünk magunkhoz, mert kimozdíthatnak beállt és megszilárdított egyensúlyunkból, és arra készíthetnek, vagy egyenesen kényszeríthetnek, hogy új egyensúlyokat keressünk. Most két ilyen hangsúlyt erősíték fel.

Elsőként a doxológiát említém. A szerző a Péter első levelében hangsúlyos pappmetaforát használja az egyház, illetve a gyülekezet missziós szolgálatának leírására. E metafora alapján hangsúlyozza: ahogy a papnak képviselnie kellett az embereket Isten előtt, úgy kell a gyülekezetnek Isten elé járulnia az emberiség nevében. Itt a szerző a következőt vallja:

„Véleményem szerint ez azt jelenti, hogy a doxológiát, a dicsőítést tekintjük a gyülekezeti lét szívének. Ez elsősorban a vasárnapi istentiszteleten (a liturgiában)

mutatkozik meg, ahol a »papi nép« összegyűl, hogy »hirdesse Isten nagy tetteit« (1Pt 2,9). Ez az egyház papságának legátláthatóbb, legstrukturáltabb és legnyilvánosabb formája.»²

Ha a doxológiát tekintjük a gyülekezeti lét szívének, akkor a gyülekezet létformája liturgikus jellegű.

Gondolom, mindannyian érzékeljük a szakadékot, ami a fenti gyülekezeti leírás és az erdélyi református és talán unitárius gyülekezeti valóság között van. A mi gyülekezetértelmezésünkben nagyon szerény szerepet játszik a képviselés motívuma, mert alapvetően nem másokért, hanem önmagunkért járulunk Isten elé. A közbenjárás megjelenik ugyan az istentiszteleti imádságban, de az istentisztelet egészében alárendelt szerepe van. Ennek következtében a doxológia is csak néhány liturgikus elemben szólal meg. A liturgia egésze szenved a prédikáció dominanciája miatt. A prédikáció sem doxologikus hangvételű, mert a legtöbb esetben elsősorban nem arról szól, aki Isten, és amit Isten tett, hanem az Isten tettének egzisztenciális jelentőségéről. Tipikus reformátusokként azt kérdezzük a Heidelbergi Káté megfogalmazásában: mi hasznát vesszük annak, aki Isten, és amit ő tett?

Korunk homiletikájában Wilfried Engemannál erős ez a gondolat, aki szerint egy bibliai szöveg autoritása annak egzisztenciális relevanciájától függ, amit tulajdonképpen a hallgató tulajdonít neki.³ De még az utilitarista, „mit használ nekünk?” jellegű kérdések is meghátrálnak az etika előtt, és gyakran tapasztaljuk, hogy vajmi keveset tudunk kezdeni egy-egy textus teológiai tartalmával. Úgy tűnik, hogy a Zsoltárok könyvéből csak az egyéni és közösségi panaszszoltárokat ismerjük, a himnuszok és dicséretetek pedig kikerültek látókörünkől. Ismerjük a panasz és az egzisztenciális kérdések drámai kifejezésformáit, az imperatívuszokat és felszólító jellegű imperfectumokat, de alig ismerjük a himnuszok participiumait és névszói mondatait.

Az *Idegenek és papok* című könyv azt hangsúlyozza, hogy mindenfajta szolgálat önmagában jó, és nem csak akkor, ha annak mérhető eredménye van. Úgy gondolom, hogy ezt a megállapítást oda kell állítanunk minden relevanciára vonatkozó kérdés elé, és új egyensúlyt kell találnunk az önmagában jó és a releváns között.

A másik ilyen teológiai hangsúly a közösség mint Isten megtapasztalásának a közege. A szerző az 1Pt 2,4–9-ben található „papság”, illetve „királyi papság”

² Stefan Paas: *i. m.* 175.

³ Vö. Wilfried Engemann: *Einführung in die Homiletik*. Narr Francke Attempto Verlag, Tübingen 2020, 187–192.

fogalmát kollektív színezetű kifejezésként értelmezi. Szemelvényesen idézek a 6. fejezetből, mert annak megfogalmazásai nagyon beszédesek és provokatívak.

„A hívők azáltal, hogy részt vesznek a gyülekezet életében, tagjai a »papi rendnek« (*hierateuma*), és ebből következőleg egyénileg is »papok«. A sorrend a fontos. Isten nem egyéneket tesz pappá, hogy aztán közösségbe gyűjtse őket. Épp ellenkezőleg: a keresztség által Krisztushoz kapcsolódnak, betagozódnak az egyházba, és így részesülnek a papi méltóságban.

Ez nem azt jelenti, hogy minden egyes hívő papságának reformátori hangsúlyozása ellentétes lenne a Szentírással, de azt igen, hogy ki kell domborítanunk: a hívő Krisztus testének tagjaként kapja ezt a papságot.”⁴

A hiperprotestantizmus szemléletével ellentétben, amely szerint az egyház a megváltott és megszentelt egyének egyenlege, akik összeadódnak, és az egyház akkor Istené, ha az azt alkotó egyének Istenhez tartoznak, a 20. századi kutatók sokra épülő egyháztan azt vallja, hogy

„az egyház előtte van az egyénnek, és hogy az egyén a maga keresztyén identitását azáltal nyeri el, hogy részt vesz az egyház életében. Röviden: Isten elsősorban az egyházzal van kapcsolatban, és az egyházon keresztül létesít kapcsolatot az egyénekkel. Keresztyénnek lenni azt jelenti: az egyházhoz tartozni, amely Istené.”⁵

„Ezért a hangsúly elsősorban nem a gyülekezet számszerű növekedésén vagy azon van, hogy a nem keresztyéneket valmilyen egyházi struktúra mentén határozzuk meg, hanem sokkal inkább az egyház minőségén és annak kisugárzásán a világban. [...] Az ember a keresztség által nyeri el keresztyén identitását az egyház közösségében. Az üdvösség ekkléziológiai természetű; azt jelenti, hogy az ember felvétetik Isten népébe, Krisztus testébe. Krisztushoz tartozni annyit jelent, mint az ő egyházához tartozni, más mód nincs. Ahogyan Cyprianus, az ókeresztyén püspök mondta: »nincs üdvösség az egyházon kívül« (*extra ecclesiam nulla salus*).”⁶

A szerző utal korunk spiritualitására, amely mélyen individualizált. Ez közel áll a pietizmus spiritualitásához, amely azt hangsúlyozza, hogy az igaz hit az egyén és az ő Istene közötti ügy, a szív dolga és mély belső meggyőződés. A már említett egyháztan szerint Isten elsősorban a közösséggel lép kapcsolatra, és a közösségen keresztül szólítja meg az egyéneket.

⁴ Stefan Paas: *i. m.* 185–186.

⁵ Uo. 186.

⁶ Uo. 187.

„A keresztyén hittapasztalat egyik fontos eleme mindig is az a bizalom volt, hogy Isten kijelenti magát az egyház közösségének, miközben az egyiknek több világosságot ad, mint a másiknak. Ezeket a különösen megáldott embereket nevezhetjük »szenteknek«. A többi hívő nem feltétlenül rendelkezik közvetlen hittapasztalatokkal, de bízuk mások tanúságtételében – a bibliai írók, az apostolok, mindegyik nemzedék szentjei, Izráel anyái tanúságában. Ezért a hit természete szerint közösségi valóság; szövetségi struktúrában létezik. A hit személyes, de nem individuális. Az elgondolás, hogy mindenkinek saját, egyedi és kimagasló istentapasztalata kell hogy legyen, inkább a modern fogyasztói társadalom terméke, mintsem valódi keresztyén gondolat. [...]»⁷

Tudatosítanunk kell magunkban, hogy elsősorban személyek vagyunk, és nem individuumok. Személynek lenni azt jelenti, hogy kapcsolatban vagyunk másokkal, egymásnak adattunk. Isten személyes ismerete nem ugyanaz, mint Isten egyéni ismerete. Teljesen természetes, hogy sok hívő *individuuálisan* alig »tapasztal« valamit Istentől. Ez sosem volt másként. Ritkák a különösen megáldott egyének.»⁸

Ezek az állítások arra készítetnek, sőt kényszerítenek minket, hogy felülvizsgáljuk az egyénnek tulajdonított jelentőséget, hogy megkérdézzük magunktól: nem tévesztettük -e össze, sőt nem helyettesítettük-e a személyest az egyénivel? A köztünk érezhető versengés és teljesítékényszer arra utal, hogy összetévesztettük. A fenti állítások arra is kényszerítenek, hogy megvizsgáljuk a sorrendet: az egyén „van”-e az egyház előtt, és az egyház az egyénekből adódik-e össze? Vagy az egyház „van” az egyén előtt, és az egyén ennek az egyháznak a tagja? Az egyházzal szembeni folyamatos elégedetlenségünk az elsőként említett sorrendnek a bizonyossága. A második sorrend abban nyilvánulna meg, hogy a gyülekezet összejövetelein növekszik a bizalmunk Isten iránt, és a közösséget olyan közegnek tartjuk, amelyben személyesen megtapasztaljuk Istent.

Az *Idegenek és papok* című könyv a mélyen szekularizált társadalomban kisebbségként élő keresztyén gyülekezetekről és gyülekezeteknek szól, hogy bátorítsa azokat. Úgy tűnik, hogy ezen a ponton a hollandiai gyülekezetek útja elválik az erdélyi gyülekezetekétől. Ugyanis mi még nem élünk mélyen szekularizált környezetben. Kultúránk legalább hallgatólagosan támogatja a keresztyénséget. A kultúra és a keresztyénség összefonódása mindenütt megfigyelhető. Ennek az összefonódásnak a hatása lassan irányt váltott: nem a keresztyénség járja át a kultúrát, a világot, hanem a világ hatja át a keresztyénséget. A megkeresztelt emberek nagy része nem lép ki az egyházból, hanem behozza a világot az egyházba. Így alakult ki egy, az egyházon, a gyülekezeten belüli világ. Ez a belső világ és annak emberei

⁷ Stefan Paas: *i. m.* 188.

⁸ Uo. 189.

a misszió elsődleges címzettjei. Mi olyan helyzetben élünk, amelyben a keresztyéneket kell keresztyénebbekké tenni. Ez egy kicsit árnyalja a missziót. A missziós gyülekezetnek amellet, hogy az eljövendő Isten országa előízeként és jeleként él a maga környezetében, feladata az elveszettek megkeresése a Lukács 15 értelmében, ahol minden példázat az elveszetről szól, amelyet meg kell keresni. E keresés teológiájának körvonalazása, módjának és nyelvének leírása előttünk álló feladat.

Azonban a világ nemcsak a gyülekezet peremét járta, illetve járja át, hanem a közepét is. A gondolkodás és a képzelet szekularizációja itt (is) tetten érhető, ami abban mutatkozik meg, hogy Istent kihagyják a fontos gyülekezeti-egyházi megfontolásokból és döntésekből, vagy nem vonják be azokba. Mélyen megérintett Abraham Kuyper előadásnak egyik idézett mondata: „A mag kicsinysége nem zavar bennünket, ha az a mag ép, ha teljesen egészséges, ha pezseg a generatív és átható lélettől.”⁹ Ez pedig nagyon komoly kérdéseket vetett fel gyülekezeteink aktívabb magvára nézve. Ezek a kérdések annál is égetőbbek számomra, mivel helyesnek tartom Cornelis van der Kooi és Gijsbert van den Brink azon rendszeres teológiai és gyakorlati teológiai megállapítását, hogy az egyházban két alapvető erő működik: a világ szolgálatára néző centrifugális, a peremet kereső erő, és a gyülekezet közepét, a közösséget kereső erő. És azzal is egyetértek, ahogyan Gijsbert Dirk Jan Dingemans határozza meg e kettő viszonyát: a centripetális erő kifejtés a centrifugális erő kifejtésért van. Ez nemcsak a közepet kereső erő, a gyülekezeti közösség irányát adja meg, hanem annak minőségével kapcsolatos követelményeit is, amelyeket leginkább Kuyper idézett szavaival írhatunk le: ép, teljesen egészséges, pezseg a generatív és átható erőből. Most nem teljesen ép, nem teljesen egészséges, nem pezseg a generatív és átható erőből. Hogy miként tudnánk segíteni ilyenné válását, annak leírása szintén ránk váró teológiai feladat.

Remélem, hogy a fentiekben sikerült érzékeltetni az *Idegenek és papok* című könyv erdélyi jelentőségét. Azt is remélem, hogy szembe fogunk nézni azokkal a teológiai és gyakorlati kihívásokkal, amelyek elé ez a könyv állít minket.

⁹ Stefan Paas: *i. m.* 44.